

INGLIZ TILIDA YOZMA NUTQ KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA METODIK YONDOSHUVLAR

Jumamuratova Muxabbat Azatbaevna

Qoraqalpoq davlat universiteti doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15679099>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili o'rganuvchilarining yozma nutq kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishda qo'llaniladigan yondoshuvlar, metodlar va ularga to'liq izohlar berilgan. Yozma nutqni rivojlantirishda kompetensiya asosidagi yondashuvlar muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: yondoshuv, kompetensiya, metodik uslub, CEFR, yozma nutq, mashqlar.

Ingliz tilida yozma nutq kompetensiyasini rivojlantirish pedagogik jihatdan juda muhim bo'lib, bu jarayon talabalarning lingvistik bilimlari, kommunikativ ko'nikmalari va madaniy tushunchalarini birlashtirishni talab qiladi. Yozma nutqni rivojlantirishda kompetensiya asosidagi yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvda nafaqat lingvistik (grammatika, leksika) balki strategik, sotsiolingvistik va diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. Yozma nutq kommunikatsiya vositasi sifatida ko'riladi, bu orqali talabalar o'z fikrlarini aniq va samarali ifodalashni o'rganadilar.

Lingvodidaktik prinsiplarga asoslangan darslar yozma kompetensiyani rivojlantirishda asosiy o'rin tutadi. Ushbu prinsiplarga kiritilgan asosiy yondashuvlardan biri – bosqichma-bosqich rivojlanish. Bu usulda talabalar dastlab tuzilgan mashqlar bilan boshlaydi va asta-sekin erkin, ijodiy yozish vazifalariga o'tadilar. Bu jarayon talabalar grammatik strukturalarni o'rganish bilan birga, mustaqil ifodalanish imkoniyatlarini ham rivojlantiradi. Fikr va mulohazalar olish, talabalar o'z ishlarini tahlil qilib, tuzatishlar kiritish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa ularning lingvistik va kognitiv salohiyatini yaxshilashga yordam beradi.

Shuningdek, CEFR (*Common European Framework of Reference for Languages*) doirasidagi ta'lim standartlari, til o'rganishning barcha bosqichlarini aniqlab beradi. Bu yondashuv talabalarning yozma nutqidagi mahoratini belgilashda muhim yo'l-yo'riqni taqdim etadi va yozma topshiriqlarni ular darajasiga moslashtirishga yordam beradi.

CEFR (*Common European Framework of Reference for Languages*) — bu til o'rganishda talabalar mahorat darajalarini belgilovchi xalqaro standartlar to'plami. CEFR tizimi, til o'rganishning barcha bosqichlarini aniq belgilab, talabalarning tilni qanchalik muvaffaqiyatli o'rganganini baholash imkoniyatini beradi. CEFRning asosiy maqsadi, tilni o'rganish jarayonini moslashtirish va ko'rsatkichlarga asoslangan baholashni taklif qilishdir.

O'zbekistonda CEFR standartlariga asoslangan holda, xorijiy tillarni o'qitishning **Milliy malaka tizimi** ishlab chiqilgan bo'lib, unda xorijiy til kompetensiyalari **boshlang'ich ta'limdan magistratura darajasigacha** uzluksiz rivojlantiriladi. Respublika bo'ylab til o'qitish bo'yicha **Tillarni o'qitish milliy kengashi**, shuningdek, CEFR asosida sertifikatlash tizimlari joriy etilgan

CEFR (*Common European Framework of Reference for Languages*) xalqaro miqyosda qabul qilingan standart bo'lib, u til o'rganish jarayonida *linguistic competence* (lingvistik kompetensiya), *pragmatic competence* (pragmatik kompetensiya) va *sociolinguistic competence* (sotsiolingvistik kompetensiya) kabi asosiy ko'nikmalarni baholash va rivojlantirishga qaratilgan. CEFR til o'rganish bosqichlarini A1 (*Beginner*) dan C2 (*Proficient*) gacha bo'lgan darajalarga ajratadi, bu esa o'quvchilarning til o'rganish jarayonini yanada aniq belgilashga yordam beradi.

CEFR asosida yozma nutqni rivojlantirish uchun quyidagi metodik uslublar tavsiya etiladi:

1. Process writing approach (*jarayonli yozish yondashuvi*) – rejalashtirish, tahrirlash, qayta yozish orqali yozma nutq kompetensiyasini rivojlantirish.
2. Task-based language teaching (*TBLT*) – maqsadli topshiriqlar orqali yozish ko‘nikmalarini shakllantirish.
3. Genre-based approach (*janr asosida o‘qitish*) – turli yozma janrlarni o‘rganish orqali muloqot kompetensiyasini oshirish.
4. Blended learning – an’anaviy va raqamli metodlarni birlashtirish, jumladan *e-portfolios* (*elektron portfellar*) orqali yozish ko‘nikmalarini baholash.

Bu usullar til o‘rganuvchilarga *cohesion* (*bog‘lanish*), *coherence* (*mantiqiy izchillik*), *fluency* (*ravonlik*) va *accuracy* (*aniqlik*) jihatlarida o‘z yozma kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

Yozma nutq kompetensiyasini shakllantirish til o‘rgatish jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u nafaqat lingvistik bilimlarni, balki muloqot, madaniyat va ijodiy fikrlash kabi muhim ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu tahlilda quyidagi metod va yondashuvlar o‘rganildi:

1. Process Writing Approach – Talabalar matn yozish jarayonini bosqichma-bosqich o‘rganadilar: rejalashtirish, dastlabki yozish, tahrirlash va qayta yozish. Bu usul matnning **coherence** (mantiqiy bog‘liqlik) va **organization** (tuzilishi) jihatlarini yaxshilaydi.
2. Task-Based Language Teaching (TBLT) – Asosiy e‘tibor real hayotga mos yozma topshiriqlarga qaratiladi, bu esa **fluency** (ravonlik) va **pragmatic competence** (pragmatik kompetensiya) rivojlanishiga hissa qo‘shadi.
3. Genre-Based Approach – Turli yozma janrlar (formal xatlar, maqolalar, insholar) o‘rganiladi. Talabalar **discourse structure** (matn tuzilishi) va **register** (uslubiy farqlar) bo‘yicha bilimlarini mustahkamlaydilar.
4. Blended Learning – An’anaviy va raqamli metodlar uyg‘unlashgan holda qo‘llaniladi. Bu usul interfaol materiallar orqali **feedback** (orqaga aloqani) yaxshilaydi va **autonomous learning** (mustaqil ta‘lim) imkoniyatlarini kengaytiradi.

2.2.1-jadval

Metodik yondashuvlar va ularning yozma nutqqa ta’siri

Yondashuv/metod	Asosiy xususiyatlar	Yozma nutqqa ta’siri
Process Writing Approach	Planning, drafting, revising, editing	Improves coherence and structure
Task-Based Language Teaching (TBLT)	Real-life tasks, communicative writing	Enhances fluency and adaptability
Genre-Based Approach	Studying specific writing genres	Develops awareness of discourse conventions
Blended Learning	Combining traditional and digital methods	Increases engagement and feedback efficiency

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Process Writing Approach talabalarning coherence (mantiqiy bog‘liqlik) va accuracy (aniqlik) darajasini oshirishga yordam beradi, chunki bunda matnni qayta ko‘rib chiqish va tahrirlash imkoniyati mavjud. TBLT esa til o‘rganishda authenticity (haqiqiylik)

va pragmatic awareness (pragmatik tushuncha) jihatidan muhim bo'lib, talabalarni turli kontekstlarda yozma nutqni qo'llashga o'rgatadi.

Genre-Based Approach akademik va kasbiy yozish kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi, chunki talabalar aniq janrlarga xos rhetorical structure (nutqiy tuzilma) va formal language use (rasmiy til ishlatish) bilan tanishadilar. Blended Learning esa student engagement (talabalar ishtiroki) va autonomous learning (mustaqil ta'lim) imkoniyatlarini oshirib, texnologiyalar yordamida individual yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, yozma nutq kompetensiyasini rivojlantirishda kombinatsion yondashuv samaraliroq bo'lib, an'anaviy va innovatsion metodlarni uyg'unlashtirish talabalar natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Palmer, B. (1994). Writing and Thinking: The Role of Writing in Cognitive Development. Educational Psychology Review, 6(3), 245-270.
2. Krashen, S. D. (1984). Writing: Research, Theory, and Applications. Pergamon Press.
3. Хильченко Т.В. Организационные формы самостоятельной учебной деятельности студентов по совершенствованию иноязычной письменной речи. // Теория и практика развития современного высшего профессионального образования: материалы междунар. науч.- практ. конф. - Шадринск, 2006. Ч. 2. -С. 139-142.